

ลิเกฮูลู-ลิเกป่า

ประพนธ์ เรืองณรงค์

ลิเกฮูลู

ลิเกฮูลู หมายถึงการละเล่นชนิดใด
ชาวไทยชอบฟังคารมและปฏิภาณของ
ลำตัด เพลงฉ่อย ฉันทโอ ชาวไทยมุสลิม
บักซัได๋ ตลอดจนถึงชาวมุสลิมมาเลเซียก็
ชอบฟังลิเกฮูลูฉนั้น

พจนานุกรม Kamus Dewan ของ
สมาคมภาษาและหนังสือสหพันธรัฐมาเลเซีย
ได้แจกแจงความหมายของคำว่า "ฮูลู" ไว้ ๕
ประการคือ (๑) คีระชะ (ราชาศัพท์มลายู
โบราณ) (๒) บริเวณเหนือลำน้ำ (๓) จุด
เริ่มต้น (๔) คำน้อวรุช (๕) หมู่บ้านชนบท

การละเล่นลิเกฮูลู ตรงกับความหมาย
ประการที่ ๒ และ ๕ มากที่สุด คือการแสดง
ประเภทหมิ่นฉนั้น ฉ หมู่บ้านชนบท ทางทิศ
เหนือของลำน้ำอันเป็นทิวกำเนิดแม่น้ำปัตตานี
อาจเป็นท้องที่ในอำเภอเบตง อำเภอบันนัง
สะตา จังหวัดยะลา หรืออำเภอมายอ จังหวัด
ปัตตานี ทางกลันตันเรียก ลิเกบารัต หรือลิเก

บามะ หมายถึงลิเกจากทิศตะวันตก ตรงกัน
ข้ามกับทางปัตตานีเรียก ลิเกฮูลู หมายถึงลิเก
ทิศเหนือ (ลำน้ำ)

นายกมุทะ ลาลอ หัวหน้าลิเกฮูลู คณะ
บันตัง ซือดัลปี แห่งอำเภอสายบุรี จังหวัด
ปัตตานี ได้เล่าว่าลักษณะกลอนที่ลิเกฮูลูใช้
ขับตอบโต้กัน เดิมเรียกว่า "บันตอนอินัง"
บันตอน หมายถึงบทกลอนมลายู ใช้ขับร้องใน
การละเล่นหลายอย่าง เช่น มะโย่ง หรือ รวง
เง็ง

ตัวอย่างบันตอนอินัง

บุงตตะคือเบะ	บุงฉือลาโตะ
ดี้อรือแบมือแฉวอ	ตาญงตะตานิ
มีเตาะตาเบะ	ซื่อลากอคาโตะ
ดาดมื่อดี้อรอ	คาริขินี่
นกดตะคือเบะ	นกดฉือลาโตะ
บิร่อนเหนือแหลมคานี่	
ขอการวะพระผู้ทรงศรี	
กูปดีแลโอรสแห่งสถาน	

ผู้เล่นลิเกฮูลูหลายคนมักข้ามไปเรียนที่
กัณฑ์นั้น ซึ่งที่นั่นยังคงรักษาศิลปะการแสดง
ของมูสลิมไว้มาก ปกติเรียนและฝึกซ้อมกัน
เป็นเวลาแรมเดือน สมัยโบราณไม่มีการฝึก
ให้ผู้หญิงเล่นลิเกฮูลู แต่ปัจจุบันการลิเกฮูลู
หลายคนมักเป็นผู้หญิง โดยเฉพาะคณะเจ๊ะดี
เมาะ มีลูกคู่เป็นคุณเธอล้วน และเป็นคารา
โทรที่ทันสมัยนิยมของชาวมาเลเซีย

การตั้งวงหรือตั้งคณะลิเกฮูลู ทำนอง
การตั้งวงลำตัดคณะหนึ่งๆ มีลูกคู่ร่วม ๑๐ คน
ผู้ร้องเพลงประจำคณะอย่างน้อยคณะละ ๒-๓
คน อาจมีนักร้องภายนอกวงมาสมทบร่วม
สนุกทำนองเกี่ยวกับการเล่นเพลงบอกของ
ชาวบักซ์ได้

ผู้แสดงลิเกฮูลูสมัยก่อน มักแต่งชุดอย่าง
ชาวบ้านทั่วไป คือโพกหัว สวมเสื้อคอกลม
นุ่งโจงกระเบน บางครั้งเห็นบกริช หรือชวาน ทำ
นองไว้ข่มขวัญคู่ต่อสู้ ต่อมา มีการแต่งกาย
แบบราศีละ แต่ไม่เห็นบกริชหรือถือกริช
อาจเห็นชวานด้วยเหตุผลดังกล่าว ปัจจุบัน
มักแต่งกายแบบไทยมุสลิมทั่วไป หรือเป็น
แบบสมัยนิยม

เวทีแสดงลิเกฮูลูสูงไม่เกิน ๑ เมตร ดุ
โล่งๆ คล้ายเวทีมวย แต่ไม่กันเชือกและไม่
กันม่านหรือฉาก ลูกคู่ขึ้นไปนั่งล้อมวงร้อง
รับและตบมือโยกตัวให้เข้ากับจังหวะดนตรี

ส่วนผู้ร้องหรือผู้ไต่กลอนจะยืนอยู่ข้างวงลูกคู่
ถ้ากรณีมีการประชันกันแต่ละคณะจะชนเวที
เดียวกัน แต่ล้อมวงแยกกันพอสมควร การ
แสดงก็ผลัดกันร้องทีละรอบ ทั้งรุกทั้งรับเป็น
ที่ครึกครื้นสพอารมณ์ผู้ฟัง

ดนตรีลิเกฮูลู ประกอบด้วยรำมะนา (หรือ
บานา หรือบานอ) อย่างน้อย ๒ ใบ ฆ้อง ๑ วง
และลูกแซ็ก ๑-๒ คู่ บางคณะอาจแถมขลุ่ย
เป่าคลอ ดนตรีจะหยุดเมื่อมีการร้องหรือขับ
เช่นเกี่ยวกับการแสดงลำตัดหรือเพลงฉ่อย
ทำนองของดนตรีกล่าวกันว่า สมัยโบราณมี
จังหวะช้า หรือสโลว์เพียงอย่างเดียว ปัจจุบัน
มีอย่างน้อย ๓ จังหวะ คือ สโลว์ แมมโบ
และจังหวะนาฏศิลป์อินเดีย มีข้อสังเกตว่าเนื้อ
ร้องจังหวะไต ก็ใช้จังหวะนั้นเป็นประการ
สำคัญ

ลิเกฮูลูเริ่มแสดงด้วยดนตรีโหมโรง เจ้า
อารมณ์ผู้คู่ สมัยก่อนมีการไหว้ครู เมื่อประชัน
กันมักจะเป็นคณะต่างหมู่บ้าน บางครั้งมักใช้
กำลังภายใน เช่น อาจมีบอมบอ หรือหมอผี
คอยบดรังควาน หรือรังควานคู่ต่อสู้ แต่
ปัจจุบันถือเป็นเกมกีฬาสู้กันด้วยฝ่าปาก บาง
คราวอาจใช้เวลาไต่กันถึง ๑๐ ชั่วโมงติดต่อกัน
เมื่อลูกคู่โหมโรงเสร็จแล้ว ก็จะมีนัก
ร้องออกมาวาตลวดคล้ายด้วยเพลงร้องจังหวะ
ต่างๆ เนื้อร้องเริ่มด้วยความประสงค์ในการ

เล่น เช่น เจ้าภาพเชิญมาแสดงในงานมาเกปู-
โละ งานฮารีรายอ หรือ งานพิธีสูหนัด จาก
นั้นก็ร้ายกลอนตอบโต้กัน เนื้อหาจากถั่วถึง
เหตุการณ์บ้านเมือง ความรักหนุ่มสาว หรือ
เรื่องตลกไปกษา อย่างล้าตัด ตัวอย่าง เช่น

นาดีแดเงาะมาแลอินัง

บือราตีชื้อบวอ เวอาเคะกาเกาะ

แดเงาะกูละปูเตะฮ์ลัจัง

ตาบี่ชื้อกาแม่ฮ์คาตาเตาะ

คอยฟังคนนี่ลีลาท่าน

สัดบขานฟังลงนะน้องพี่

พิศพิวสะอาดปราศราดี

ดิงนิดไม่มีจุมกเลย

คณะลิเกฮูลูที่มีชื่อเสียงใน ๓ จังหวัด
ภาคใต้ขณะนี้ เช่น คณะบินตัง ชืออิลิป (คณะ
ดาวมือ) ของนายกมุทะ ลาลอ (ปัตตานี) คณะ
อาเนาะ ซังอ (คณะลูกสิงห์) ของนายมาเยาะฮ์
อาเนาะซังอ (นราธิวาส) คณะบาซา เงาะเซ็ง
(คณะกระท่อมเผ่าเซ็ง) ของนายบาซา เวาะ
เซ็ง (ปัตตานี) เกี่ยวกับอัตราค่าจ้าง คณะละ
ประมาณ ๗๐๐ บาท โดยแบ่งให้หัวหน้า ๓๐๐
บาท นักร้อง ๑๐๐ บาท ที่เหลือเฉลี่ยให้ลูกคู่

ปัจจุบันลิเกฮูลูเป็นที่นิยมของชาวไทย
มุสลิมชายแดนภาคใต้ นอกจากแสดงในงาน
ต่าง ๆ แล้ว แม้แต่สถานวิทยุท้องถิ่นยังจัด
รายการลิเกฮูลูเป็นที่ชื่นชอบแก่ชาวบ้านทั่วไป

หรือแม้แต่ตามรถรับจ้างโซเฟอริยังเปิดเทป
ลิเกฮูลูให้ผู้โดยสารฟังตลอดทาง

ลิเกป่า

ลิเกป่า บางแห่งเรียกลิเกแขกแดง (แขก
อินเดีย) บางแห่งเรียก ลิเกบก มักแสดงใน
ท้องถิ่นในหมู่บ้านชาวไทยมุสลิมฝั่งทะเลตะวัน
ตก เช่น จังหวัดกระบี่ ตรัง พัทลุง และสตูล
ไม่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และ นรา-
ธิวาส ฝั่งทะเลตะวันออกจะมีบ้างในหมู่บ้าน
ชาวไทยมุสลิมจังหวัดสงขลา หรือ นครศรี
ธรรมราช

คำว่า ลิเกป่า หรือ ลิเกบก นั้น อาจมา
จากคำเรียกของพวกนิยมนาฏศิลป์ภาคกลาง
คือ เห็นว่า ลิเกแขกแดงไม่ประณีตอย่างนาฏ
ศิลป์ไทยที่ตนชอบ จึงเรียกเป็นลิเกป่าหรือ
ลิเกบกความหมายหนึ่งอาจเห็นว่าแขกอินเดีย
เดินทางขึ้นบกและที่ตรงนั้นก็เป็นที่ป่าเขา เมื่อ
มีการร้องรำทำเพลงกันขึ้น ก็เรียกการละเล่น
ชนิดนี้ว่า ลิเกป่า หรือลิเกบกไปตามสถานที่
ที่ตนมาพักพิง

ลิเกป่าต่างกับลิเกฮูลู ตรงที่ลิเกป่านอก
เหนือจะแสดงแขก หรือออกแขก บ่งบอก
ปฏิภาณไหวพริบแล้ว ยังแสดงเป็นเรื่องเป็น
ราว ส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยเพราะบริเวณนั้น
มีชาวบ้านที่เป็นไทยพุทธอยู่มาก ส่วนลิเกฮูลู

ใช้การตอบโต้การมกกันอย่างเดียวและใช้ภาษามลายูล้วน ไม่มีการแสดงเป็นเรื่องเป็นราว

ตัวละครหลักมี ๓ คน คือ (๑) แยกแดง แต่งตัว นุ่งกางเกงขายาว นุ่งผ้าโสร่งทับเพียงเข้า เสื้อแขนยาว สวมหมวกแขก แถมมีสร้อยคอหลายเส้น (๒) ยาทหี แต่งตัวอย่างหญิงไทยมุสลิม คือสวมเสื้อแขนยาว นุ่งผ้าปาเต๊ะ (๓) เสนา แต่งตัวอย่างคนใช้ธรรมดา

เครื่องดนตรี มี รำมะนา ๒ ใบ โหม่งฉิ่ง และปี่ (หรือซอ)

ที่แสดงนั้น เดิมแสดงบนพื้นไม้ยกเวที ต่อมากันคุดไม้ถนัด เลยปลูกโรงสูงขึ้น มีม่านและฉากกันอย่างแสดงมโนห์รา หรือลิเก

การแสดงจะเริ่มด้วยออกแขกแดง เพราะฉะนั้นลิเกแบบนี้จะเป็นต้นกำเนิดของลิเกไทย เพราะก่อนแสดงเป็นเรื่องนั้นลิเกก็จะออกแขกแดงเช่นกัน แต่ลิเกทั่วไปไม่ตัดแปลงให้เป็นลักษณะการแสดงแบบไทยๆ จนเกือบไม่เหลือลักษณะเดิมไว้ที่คงมีอยู่คือ การออกแขกแดง

แขกแดงจุกเทียนเล่มหนึ่งว่าอยู่ในม่านจบแล้วลูกคู่จะรับว่า "ชายังมั่งเหอบเขา ชะยานาบุเรชายัง ชายังเหอ บุเรชายัง"

ตอนยาหีแต่งตัว บางคนจะร้องว่า "แต่งเสียแต่งเสียแหละน้อง ยาหีร่วมห้อง

เทศต้องพาไป พาไปเหอเทศต้องพาไป" หรือตอนยาหีลากัจะร้องว่า "ลาใครลาเสียละน้อง ยาหีร่วมห้องเทศต้องพาไป พาไปเหอเทศต้องพาไป ลาเสียลาเสียละน้อง ก้าวต่อคอปด้อง บังต้องพาไป พาไปเหอบังต้องพาไป" นอกนั้นจะมีบทร้องตอนแขกลา และตอนเสนาลา จากนั้นก็เริ่มเรื่องและเจรจาตลอดจนลูกคู่รับ

เนื้อเรื่องของลิเกป่านี้ เป็นเรื่องราวของแขกอินเดียน เดินทางมาค้าขายที่ชายทะเลฝั่งตะวันตกของไทย จนกระทั่งได้ภรรยาชาวไทย กล่าวกันว่าเป็นสาวชาวอำเภอกันตังจังหวัดตรัง เมื่อแขกแดงมาอยู่เมืองไทยหลายปีก็คิดถึงญาติพี่น้องที่อินเดีย จึงคิดกลับบ้านกลับเมือง ตอนแรกยาหีหรือภรรยาไม่ยอมไปด้วย แต่ทนคำอ้อนวอนและคำขู่ของสามีไม่ได้จึงยินยอม เมื่อตกลงเช่นนั้นแล้ว แขกก็สั่งให้ยาหีลาญาติพี่น้อง ตลอดจนจนถึงผู้ชม ทั้งแขกแดง ยาหี และคนใช้ก็ผลัดกันรำลา

ตัวอย่างกลอน ยาหี (ลา)*

ยาหียังมสรรพทยังเข้าในห้อง

ก้มหน้าลงร้องจะจากพี่น้องไป

ลาสาตลาหมอนลาที่นอนของข้า

ไม่แล้วแล้วหนาแมงมุมชักใย

* ภาณุ โฉม จิตต์ธรรม (เรียบเรียง), ลิเกป่าหรือลิเกแขกแดง, มรดกวัฒนธรรมไทยวิทยาลัทธิศรุตสงขลา ๒๕๒๒.

ลาประตูห้องช่องประตูบ้าน
 ลาทั้งเรือนขานตลอดทั่วครัวไฟ
 ลาเพื่อนสาวสาวคราวกันมาก ๆ
 จีไปเกาะหมากฝากให้ซื้อไหม
 อีกทั้งพี่น้องพวกพ้องทั่วไป
 ไม่สักเท่าไรค่อยได้กลับมา
 ลาเสร็จสำเร็จมาหาที่บัง
 ที่น้องที่นั่งให้บังขอลา
 เมื่อรำลากันเสร็จก็เป็นบทเดินทางหรือ
 บทนิราศ ชมธรรมชาติระหว่างเดินทางจน

ถึงจุดหมาย ก่อนจบผู้เขียนขอเสนอบทชม
 ธรรมชาติสั้น ๆ ดังนี้
 แยก อะไรนางงามไม้ถามสามี่ สุดแต่
 น้องขี้พุ่มเกาะไทร
 ยาหยี นางงามร้องถามสามี่ ตรงมือน้องขี้
 เรียกว่าเกาะไทร
 แยก อาบังไม้ทลอกเลยบอกน้องสาว โน่น
 ดูเกาะยาวจำไว้สายใจ
 ลูกคู่ ยูชา ยูราเซ ในทะเลชมเกาะนานา
 นานาเหอมเกาะ นานา